

УДК 728.1

Соловій Л.С.,
к.арх. НУ «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЖИТЛА ДЛЯ БЕЗДОМНИХ

Анотація: розглядаються питання формування житла для бездомних осіб та проблеми бездомності в Україні, виникнення причин безпритульності на території України. Визначення відповідних типів бездомних до типології житла для цієї категорії населення.

Ключові слова: бездомність, бездомний, соціальний готель, притулок для бездомних.

Постановка проблеми.

Бездомність – досить поширене у світі явище у великих містах, яке не вдається ліквідувати навіть у високорозвинутих країнах. Проблема бездомності викликає багато негативних емоцій, бо є найбільш видимою. Бачити чи спілкуватись із бездомними неприємно.

В Україні житлова проблема є однією з найгостріших для суспільства. Для її вирішення робляться спроби сформувати концепцію державної житлової політики, активно розробляються й обговорюються варіанти програм доступного і соціального житла, пропонуються до реалізації різні версії пілотних проектів. Також було створено понад двадцять нормативно- правових документів серед них: Наказ президента України № 2623-IV Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей та Закон України № 2623-IV «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей». Була прийнята постанова Кабінетом міністрів на засіданні 25 березня 2015 року. Цією постановою Кабінет міністрів вніс зміни до Порядку взяття громадян на соціальний квартирний облік, їх перебування на такому обліку та зняття з нього.[2], [3], [8].

Бездомність часто виникає внаслідок розлучення, сімейних конфліктів, перебування у місцях позбавлення волі, сирітства, катастроф, нещасних випадків, дитячих будинків, наркотичної залежності, алкоголізму, безробіття, махінацій з нерухомістю, непомірно високої орендної плати за житло, заборгованості по іпотеці, тощо. В Україні чисельність бездомних в окремих містах може вимірюватись десятками тисяч, при тому, що сумарна місткість закладів для бездомних не перевищує кількох сотень.

Такі послуги, як надання притулку людям, які не мають житла і змущені жити в місцях, які не призначені для проживання, послуги з реінтеграції вже сьогодні можуть запроваджуватись в Україні, й окремі приклади вже існують. В

Україні останні роки стихійно виникнули і функціонують десятки різноманітних притулків для бездомних, розміщених в реконструйованих і новозбудованих будівлях, які не відповідають вимогам діючих ДБН, але є зразками доволі ефективного вирішення проблеми за мінімальних фінансових затрат. У даній статті приділятиметься особлива увага формуванню типам житла для безхатченків.

Аналіз досліджень та публікацій.

Проблемою безпритульності та бродяжництва в педагогічному контексті займалися В. Оржеховська, І. Козубовська, Г. Кашкарьов, Л. Грищенко, Б. Алмазов та ін. Спробу пояснити бездомність, безпритульність з психологічної точки зору, а саме, як порушення потягів, знаходимо у З. Фрейда, Н. Максимової, К. Мілютіної, В. Піскун та ін. Соціально-психологічний аспект проблеми розкривається в працях О. Змановської, М. Ратера, О. Кернберга та ін. Архітектурно-типологічні дослідження в цій сфері в Україні досі комплексно не проводились, окрім створених у 2007 році ДБНВ.2.2 -18:2007 під керівництвом Куцевича В.В, хоча дитяча безпритульність висвітлена в роботах Ахаймової А.О. Питаннями проблеми бездомності та спеціальними типами житла для бездомних присвячені праці закордонних дослідників: M. Bart, E.Liebow, A. Laudan, L. Edgar, D.P. Culhane, L. Lugo, J.D.Wright, B. A. Rubin, J.A. Devine, A. Hillier, Davis S та інших, однак ці праці не доступні для широкого загалу в Україні.

Формулювання цілі статті.

Метою даної статті є охарактеризувати основні питання формування житла для бездомних осіб.

Виклад основного матеріалу.

У 2005 р. ухвалили закон "Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей". Цього року затвердили Основні напрямки запобігання бездомності до 2017 року.

В Україні, згідно чинних норм, забезпечення житлом бездомних покладено на 4 типи закладів: *будинок нічного перебування, центр реінтеграції бездомних громадян, центр соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, соціальний готель.* [2,1].(рис.1)

Дослідженням встановлено, що нічліжні будинки не користуються популярністю серед бездомних із-за надмірної перенаселеності житлових кімнат. Центри реінтеграції та соціальної адаптації через значну кількість обслуговуючих, культурно-дозвільних та допоміжних приміщень виявились надто дорогими як в будівництві, так і в експлуатації, тому їхня кількість поки, що є обмежена. Не набули також помітного поширення і соціальні готелі.

Набули широкого використання в Україні приватні заклади для бездомних, розміщені в реконструйованих будівлях в сільських місцевостях, чи на околицях міст. Не зважаючи на відсутність ряду нормативно обумовлених приміщень, згідно існуючих ДБН, ці заклади успішно функціонують і надають житло та інші види соціальних послуг багатьом категоріям бездомних. [1], [6].

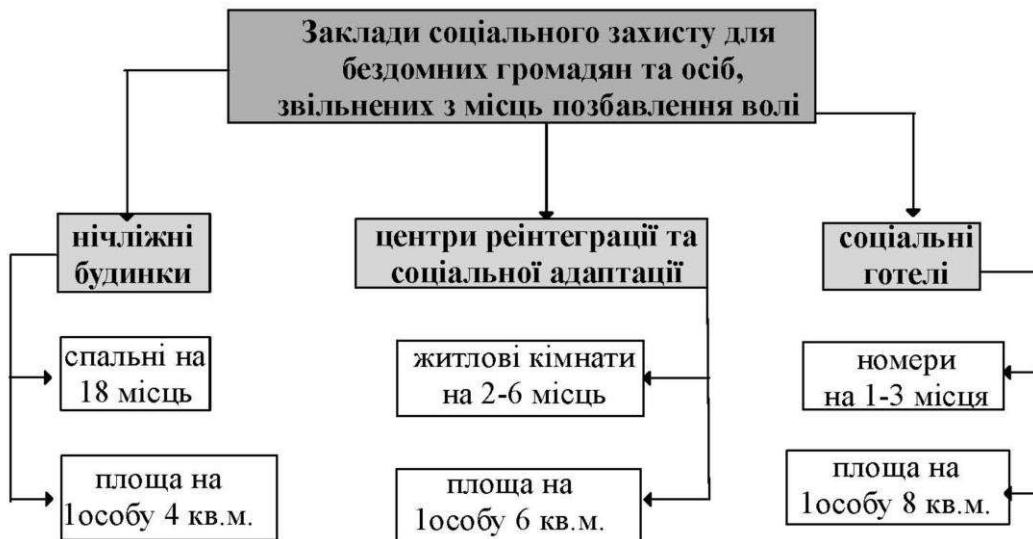

Рис. 1. Заклади для бездомних осіб в Україні.

За даними Мінсоцполітики, станом на 1 липня 2013 р. в Україні діють 85 центрів обліку бездомних осіб, 21 будинок нічного перебування, 13 центрів реінтеграції та два соціальні готелі. Ці заклади впродовж першої половини року центри обліку обслужили 8,7 тис. осіб, а заклади, що надали тимчасовий притулок тільки 4,2 тис. осіб. Ясно, що цього катастрофічно недостатньо.

Переважно основні соціально-демографічні характеристики контингенту бездомних в Україні: одинокі складають 84%, сімейні - 16%, але частка сімейних має тенденцію до зростання. Серед одиноких переважають особи чоловічої статі - 80%. Основна маса бездомних – особи працездатного віку, з них: 7,5% - у віці від 18 до 29 років, 54,5% - у віці 30-49 років, 38% - особи, яким понад 50 років. 76,5% бездомних до втрати житла проживали у місті, 23,5% - у селі; 53% бездомних проживали у багатоквартирних будинках. Переважна більшість бездомних мають середню та середньо-технічну освіту, кожен п'ятий - вищу освіту. (рис.2).

Більшість бездомних за професією раніше були робітниками, частково були зайняті на сільськогосподарських роботах та у сфері обслуговування. В основній своїй масі бездомні не є утриманцями, тому повернення цього контингенту до нормального життя є не тільки моральною проблемою суспільства, але і соціально-економічною, оскільки подолання бездомності дає державі додаткові трудові ресурси. Ну і, нарешті, те, що багатьом

безпритульним, незважаючи на відсутність житла, умов для підтримання гігієни чи нормального харчування, все ж вдається хоча б частково утримувати себе самостійно — шляхом підробітків на будівництві, на сезонних сільськогосподарських роботах чи тим же збиранням пляшок і макулатури, свідчить, що вони потрібні суспільству, бо є залученими до економіки як "резервна армія праці"[4].(рис.3.)

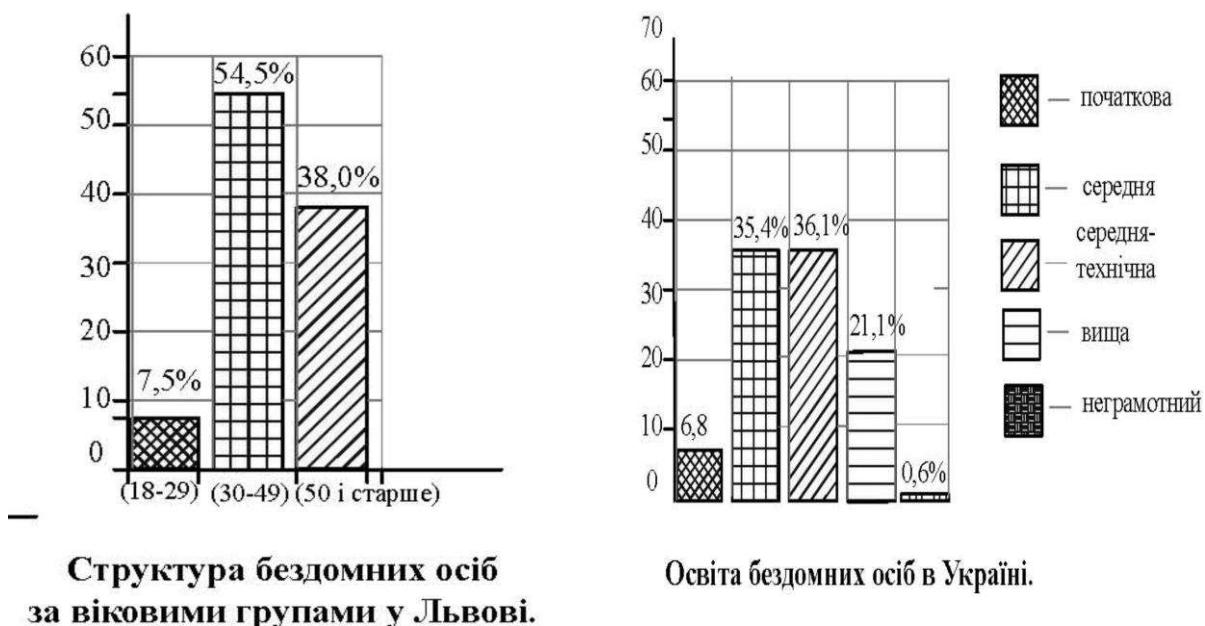

Рис. 2 . Соціально-демографічна характеристика бездомних.

Рис. 3. Соціально-демографічна характеристика бездомних.

Але як врахувати, які сьогодні в Україні і в крупних містах черги на соціальне житло, то мабуть необхідно визнати, що бездомним отримати таке житло майже нереально. Та навіть якщо припустити, що знайшлася якось можливість надати бездомним соціальне житло, не всі їх проблеми і не для всіх будуть вирішені. Справа в тому, що через значні зміни в психіці осіб, що

відбуваються внаслідок тривалого перебування в стані бездомності, просте надання житла не вирішить проблеми – на шляху повернення в суспільство бездомні потребують тривалої соціальної допомоги і, відповідно, спеціальних перехідних типів житла. Не всі бездомні змушені проходити всі етапи (кількість етапів, рівень початкового етапу і тривалість кожного етапу залежить від категорії бездомних). Деякі категорії (вихованці дитячих будинків, що досягли повноліття, особи, що вийшли з місць позбавлення волі) можуть стартувати з проміжних етапів.

При формуванні житлової політики необхідно робити основний акцент не на притулках (нічліжках) для бездомних, які орієнтовані переважно на «хронічних» бездомних, а на житлі з функціями реабілітації і соціалізації бездомних в суспільство.

Соціальну реабілітацію бездомних доцільно проводити в 2-4 етапи:

- першочергова допомога бездомним (ночівля, відновлення документів, харчування, охорона здоров'я);
- житло з функціями соціальної реабілітації (психологічна допомога, навчання, опанування професіями, праця);
- перехідне житло з підтримкою, частковим або повним забезпеченням місцями праці;
- соціальне орендоване помешкання без права приватизації та продажу, в майбутньому власне житло.

Для кожного етапу доцільно використовувати певний тип закладу для бездомних:

Тип 1 – будинок нічного перебування (нічліжка) з міським центром обслуговування та центром обліку для хронічно бездомних, що знаходяться в стані бездомності більше ніж 5 років, для яких це звичний спосіб життя, який вони не намагаються змінювати. Але бажано також щоб біля таких нічліжних будинків, змогли розташовуватись і денні центри. Де бездомна людина впродовж дня зможе скористатись гігієнічними послугами, інформаційними і т.д.

Тип 2 – центр реінтеграції та соціальної адаптації для осіб, звільнених з місць позбавлення волі, тобто для цієї категорії населення, яка вже вирішила змінити свій теперішній стан, але для цього їм ще потрібна допомога спеціальних служб, бо самі вони ще не можуть вирішити свої психологічні, моральні, проблеми із здоров'ям і т.д. Такий тип закладу надає послуги: соціально-побутові, з працевлаштування, соціально-педагогічні, медичні, психологічні, юридичні, інформаційні та інші.

Тип 3 – гуртожиток для бездомних з виробничими, торговими та реабілітаційними приміщеннями – для осіб, що пройшли реабілітацію в

попередніх типах житла, для випадкових бездомних і для вихідців з дитячих будинків-інтернатів та колишніх ув'язнених. Цей тип житла може бути як окремою спорудою, а може розташовуватись частково як малоконцетрований тип житла у торгових центрах, громадських спорудах, офісних приміщеннях, тобто служити тимчасовим житлом для безхатченків. Такий тип житла є ефективний тим, що ці ж бездомні можуть жити і працювати в даних закладах (прибиральниками, двірниками чи іншими професіями). За допомогою такого типу житла можна вирішити дві проблеми із проживанням та працевлаштуванням). Для впровадження такого типу житла потрібне сприяння місцевих міських рад та адміністрацій. Адже зрозуміло, що для будівництва окремого житла для бездомних не має коштів, тому саме таке малоконцетроване житло може стати прихистком і частковим вирішенням проблем із житлом для багатьох бездомних.

Тип 4 - соціальний готель для бездомних, що пройшли соціальну реабілітацію та можуть почати жити самостійно – орендне перехідне житло між гуртожитком для бездомних та постійним житлом. Це житло для категорії випадкових бездомних, сімейних, та тих людей, що працюють і мають змогу платити за комунальні послуги та орендну плату. Це тип житла для людей, які майже повністю можуть жити самостійно, працювати, і найближчим часом зможуть проживати у постійному житлі.

Тип 5 – однородинний будинок (хата) у сільській місцевості із присадибною ділянкою для ведення особистого господарства. Надається із пустуючих фондів місцевого самоврядування в оренду бездомним сім'ям з дітьми, невеликим групам чи одиноким бездомним. Такий тип житла є немаловажливий, але в цьому випадку потрібна допомога служб на місцевому рівні самоврядування.

Тип 6 – дисперсне розселення бездомних в структурі житлового фонду у вигляді спеціально запроектованих квартир покімнатного заселення на 5 - 7 осіб вирішує проблему трудової зайнятості частини працездатних бездомних шляхом розміщення при житлових і громадських комплексах одиночних службових квартир для розселення обслуговуючого персоналу (охрані, прибиральниць, двірників, садівників). Така форма розселення зводить до мінімуму соціальну сегрегацію бездомних і дає змогу уникнути масового скupчення бездомних громадян. Вона рекомендується для випадкових бездомних, сімейних та одиноких. Тривалість проживання не лімітується.

Тип 7 – житлові осередки для бездомних в структурі монастирів у вигляді притулків для осіб старшого віку, хворих та немічних, як для чоловіків так і для жінок. [7].

При розміщенні житла для бездомних неприпустима сегрегація останніх від суспільства, яка може привести до явища геттоїзації. Необхідно намагатись інтегрувати житло для бездомних в структуру житлової забудови, але величина таких осередків не повинна перевищувати 100 осіб. Встановлено, що реакція відторгнення бездомних з боку загальної спільноти ґрунтуються не на реальній небезпеці, а на видуманих страхах, плітках і міфах.

А те житло для бездомних, що знаходяться у місті поблизу житлових будинків необхідно:

- обмежити присутність бездомних на територіях житлової забудови шляхом влаштовування на території притулку окремого подвір'я, ізольованого від навколишніх будинків.

- багатьох звичайних конфліктів можна уникнути, якщо заклади для бездомних забезпечити окремим приміщенням для очікування доступу в притулок, щоб звести до мінімуму їх перебування на території поблизу житлових будинків;

- потрібно передбачити окреме чи декілька приміщень в нічліжці для ночівлі бездомних, які знаходяться у нетверезому стані або під впливом наркотиків;

- для звичайних багатоквартирних житлових будинків, що знаходяться поруч з нічліжкою, потрібно облаштувати окремі дворики при квартирах нижніх поверхів, обмежити доступ бездомних на дитячі майданчики і території для відпочинку при будинках, на господарські майданчики;

- віддалі між об'єктами для бездомних, призначених обслуговувати щоденно один і той же контингент, мають бути в межах пішохідної доступності, щоб уникати необхідності користування громадським транспортом з боку бездомних. [5].

При проектуванні житла для бездомних необхідно вже сьогодні в обов'язковому порядку передбачати заходи проти його морального старіння у майбутньому (шляхом більш комфортного заселення або реконструктивних дій). У майбутньому комфортність проживання може збільшуватися за рахунок зменшення кількості мешканців в житлових кімнатах з поступовим переходом на забезпечення бездомних осіб окремими кімнатами площею до 8 м² і у віддаленій перспективі – квартирами готельного типу загальною площею до 18 м².

Висновки.

1. Встановлено, що при формуванні житлової політики необхідно робити основний акцент не на притулках (нічліжках) для бездомних, які орієнтовані переважно на «хронічних» бездомних, а на житлі з функціями реабілітації, соціалізації та реінтеграції бездомних у суспільство, оскільки в остаточному підсумку для держави вигідніші одноразові значні витрати на повернення

бездомного до стану самодостатньої людини, що сама себе утримує, ніж постійна опіка над «хронічно» бездомними.

2. Встановлено, що соціальну реабілітацію бездомних доцільно проводити у 2-4 етапи (кількість етапів, рівень початкового етапу і тривалість кожного етапу залежать від категорії бездомних). Для кожного етапу доцільно використовувати певний тип закладу для бездомних.

3. При розміщенні житла для бездомних у структурі міста неприпустима сегрегація останніх від суспільства, яка може привести до явища геттоїзації. Однак розміщення об'єктів для бездомних у структурі житлової забудови передбачає запровадження превентивних архітектурно-планувальних заходів, покликаних нейтралізувати або мінімізувати негативи від близького сусідства бездомних і звичайних мешканців, ліквідувати соціально-психологічний бар'єр між двома контингентами.

Список використаних джерел:

1. Державні будівельні норми України Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення ДБНВ.2.2-18:2007. - Київ: Мінбуд України, 2007. - 23 с.
2. Закон України Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей (із змінами внесеними згідно із Законом № 1276 –VI -17) від 16.04.2009). - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2623-15>.
3. Мінсоцполітики: Бездомні особи матимуть право на отримання соціального житла. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248043768.
4. Соловій Л.С. Соціально-демографічна характеристика контингенту потенційних споживачів житла для бездомних / Л.С. Соловій // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – Львів, 2008, № 632: Архітектура. - С. 80-84.
5. Соловій Л. С. Принципи формування типів житла для бездомних/ І.П. Гнесь, Л. С. Соловій // Вісник національного університету «Львівська політехніка». - 2010.- № 674: Архітектура. - С. 20-26.
6. Містобудування, планування і забудова міських і сільських поселень: ДБН 360-92.- Видання офіційне. – К.: Укрархбудінформ, 2002.-35 с.
7. Соловій Л.С. Особливості формування спеціальних типів житла для бездомних : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури : 18.00.02 – архітектура будівель та споруд / Любов Степанівна Соловій; НУ "Львівська політехніка". - Львів, 2011. - 29 с.

8. Наказ від 14.02.2006 N 31 МІНІСТЕРСТВО ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ «Про затвердження Типових положень про заклади соціального захисту для бездомних осіб та звільнених осіб». - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0474-06>.

Аннотация

Рассматриваются вопросы формирования жилья для бездомных и проблемы бездомности в Украине, возникновение причин беспризорности на территории Украины. Определение соответствующих типов бездомных к типологии жилья для этой категории населения.

Ключевые слова: бездомность, бездомный, социальная гостиница, приют для бездомных.

Annotation

Considered the question of the formation of housing for homeless people and homelessness in Ukraine, the occurrence of the causes of homelessness.

Determination of the appropriate types of homeless housing typology for this category of the population.

Keywords: homelessness, homeless, social hotel, shelter for the homeless.

УДК 725.9

Суфранова М. В.

*аспірант кафедри Архітектури будівель і споруд, та дизайну
Харківського національного університету міського господарства
ім. О.М. Бекетова*

КОМПЛЕКСИ ВСЕСВІТНІХ ВИСТАВОК: ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВІ РІШЕННЯ

Анотація: у статті розглянуті фактори, що впливають на архітектурно-просторові рішення комплексів Всесвітніх виставок. Визначено основні складові факторів, які необхідно враховувати при розробці проектних рішень комплексів даного типу. Облік розглянутих факторів при проектуванні дозволяє підвищити якість архітектурно-просторових рішень, істотно поліпшивши показники ефективності будівництва.

Ключові слова: архітектура, комплекси Всесвітніх виставок, архітектурно-просторові рішення, фактори, ЕКСПО